

Askanas, Kazimierz

Rozmiary i dynamika przestępczości na terenie Płocka i powiatu płockiego w pierwszym okresie uprzemysławiania (cz. II)

Notatki Płockie 11/1-35, 26-36

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

17. **IGNAR MAREK:** Z życia robotników rolnych. Na marginesie pewnej ankiety. Chłopska Droga, 1964, Nr 80.
18. **IGNAR MAREK, KŁODZIŃSKI MAREK:** Warunki życia rodzin robotników rolnych w powiecie płockim. Wieś Współczesna Nr 7/1965 r.
19. **IGNAR STEFAN:** Problemy miasta Płocka na tle badań naukowych. Płockie spotkanie z chemią. Płock 1965 r.
20. **KORSZYŃSKI J., KOŚCIAŁKOWSKI WŁ., PODGORSKI E.:** Budownictwo Petrochemii w Płocku. Studia i materiały (w druku). -Wwa 1965 r. Arkady.
21. **KURZYŃOWSKI ADAM:** Praca zawodowa mężatek w Płocku. Notatki Płockie, 1963, Nr 26.
22. **MARCZYK WOJCIECH:** Zakłady pracy a problemy dokształcania pracowników. Kwartalnik Pedagogiczny Nr 2, 1965.
23. **MARCZYK WOJCIECH:** Motywy uczęszczania do szkoły i dalsze zamierzenia uczniów (na tle badań w Płocku). Kwartalnik Pedagogiczny Nr 3, 1963.
24. **MARKOWSKA DANUTA:** Rodzina wiejska. W-wa 1964.
25. **MIEKUS KAZIMIERZ, KARNIEWSKI EDWARD, TALEJKO WITALIS:** Zagadnienia nadwyżek i niedoborów siły roboczej w rejonie Płocka. Życie Gospodarcze 1963.
26. **NIECINSKI WITOLD, KORNOWICZ JAN, DOMINIAK WŁADYSŁAW:** Zagadnienia mieszkaniowe w nowych ośrodkach rozbudowy przemysłu. Prace Instytutu Budownictwa Mieszkaniowego. Żeszyt Nr 47/1964 r.
27. **NOWAKOWA IRENA:** Badania w rejonach wielkich inwestycji, zapoczątkowane w Płocku. Notatki Płockie 1963 Nr 24.
28. **NOWAKOWA IRENA:** O koordynacji i perspektywach badań. Notatki Płockie 1963. Nr 25.
29. Niektóre wyniki badań nad zainteresowaniami i potrzebami kulturalnymi robotników płockich. Notatki Płockie. 1961 nr 22.
30. **NOWAKOWA IRENA:** Wstęp do badania struktury społecznej robotników płockich. Notatki Płockie nr 32/34.
31. **NOWAK ZOFIA:** Przyczynek do problemu rodzin zdeintegrowanych w Płocku, Notatki Płockie nr 33/34.
32. **ODZIEMKOWSKI KAZIMIERZ:** Z badań nad przeobrażeniami społeczno-ekonomicznymi wsi w rejonach uprzemysławianych. Zagadnienia Ekonomiki rolnej. 1964 nr 2.
33. **OLEDZKI MICHAŁ:** Zróżnicowanie pracowników dojeżdżających do nowych i starych zakładów Płocka. Wieś współczesna nr 3/1965 r.
34. **PIOTROWSKI JERZY:** Praca kobiet a instytucje opieki nad dzieckiem. Notatki Płockie 1963 nr 26.
35. Praca zbiorowa: Badania psychiatryczno-społeczne w płockim rejonie uprzemysławianym. Pamiętnik XVIII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Lublin 1963.
36. **PREISS-ZAJDOWA ANNA:** Z badań losów absolwentów szkół podstawowych w Płocku. Notatki Płockie nr 33/34.
37. **RAJKIEWICZ ANTONI:** Więź praktyki z nauką. Płockie spotkania z chemią. Płock 1965.
38. **WYROBKOWA-PAWŁOWSKA WANDA:** Zagadnienia opiekuńcze, funkcja społeczna szkoły w środowisku wiejskim na tle badań w powiecie płockim. Studia Pedagogiczne 1964. T. XII, opracowała: **IRENA NOWAKOWA**

KAZIMIERZ ASKANAS

ROZMIARY I DYNAMIKA PRZESTĘPCZOŚCI NA TERENIE PŁOCKA I POWIATU PŁOCKIEGO

W PIERWSZYM OKRESIE UPRZEMYSŁAWIANIA (CZ. II)

POWIAT PŁOCKI

Powiat płocki, mający 1355 km kw., zbliżony jest pod względem powierzchni do przeciętnego powiatu w Polsce. Największe powiaty: Białostok, Szczecinek, Walcz — przekraczają 2000 km kw, a najmniejsze, na Śląsku, mają około 400 km kw.

Gęstość zaludnienia powiatu płockiego: 66 osób na 1 km kw, jest niezbyt znaczna, najgęściej zaludnione powiaty w kraju mają bowiem powyżej 300 osób na 1 km kw, powiaty o najmniejszej gęstości zaludnienia 20—30 osób, najsłabiej zaludnione w Polsce Ustrzyki Dolne (woj. rzeszowskie) nawet 14 osób na 1 km kw.

Powiat płocki bez Płocka ma charakter wybitnie wiejski, stosunek ludności miejskiej do ogólnej ilości ludności powiatu wynosi bowiem 3%. Poza powiatem Dąbrowa Białostocka (woj. białostockie), posiadającym 100% ludności wiejskiej, tylko powiat Siedlce w woj. warszawskim posiada mniejszą od powiatu płockiego ilość ludności miejskiej (2,5%), podczas gdy w powiatach o największej ilości ludności miej-

skiej — powiaty Tarnowskie Góry (woj. katowickie i Wolin (Swinoujście), ilość ludności miejskiej przekracza 80%¹⁾

Ludność rolnicza powiatu płockiego osiąga 77,5%, podczas gdy przeciętna w województwie warszawskim wynosi 73,9%, a na terenie całego kraju 69% (w/g spisu w gromadach 1960 r.). Jedynie na terenie powiatu miasto Wyszogród liczące w 1959 r. (podobnie jak w 1958 r.) 2.500 mieszkańców²⁾ osiągnęło w roku 1963 zaledwie 2647 mieszkańców.

Istniejące na terenie powiatu większe siedliska, nie posiadające statusu miast, stanowiące skupiska pośrednie między miasteczkiem a wsią, jak: Drobin (2214 mieszkańców), Ośnica-Borowiczki (1915), Bodzanów (1430), Staroźreby — osada (1263), Bielsk (1263)³⁾ reprezentują w przybliżeniu 1/10 ludności powiatu, niezbyt wyodrębniającej się spośród ludności wiejskiej powiatu i nie mającej z punktu widzenia zainteresowań pracy niniejszej większego znaczenia dla charakterystyki ludności powiatu.

Rozmiar i zmiany ilościowe przestępczości na terenie powiatu płockiego w świetle ilości zarejestrowanych w MO przestępstw ilustru-

je przedstawiona poniżej tabela. Zmiany te przebiegają odmiennie niż na terenie Płocka.

Tabela V. Przestępstwa zarejestrowane w MO i wykryte na terenie powiatu płockiego.

Lata	Zarejestrowano			Wykryto		stopień wykrywalności w %
	ogółem	wskaźnik	współczynnik	ogółem	wskaźnik	
1959	566	100	6,23	413	100	73,0
1960	707	125	7,73	541	131	76,5
1961	581	103	6,72	457	111	78,7
1962	607	107	6,69	482	117	79,4
1963	579	102	6,54	437	106	75,5

Źródło: Rejestry Sledztw i Dochodzeń K.P.M.O. w Płocku („RSD”).

Ilość zarejestrowanych w 1959 r. przestępstw (566) wzrasta gwałtownie w 1960 r. aż o 25%, poczyni również gwałtownie spada w 1961 r. do poziomu tylko o 3% wyższego niż w r. 1959.

W 1962 r. następuje znów wzrost ilości zarejestrowanych przestępstw, lecz tylko o 7% w stosunku do 1959 r., w 1963 r. przynosi ponowny spadek, osiągając poziom nieomal równy poziomowi z 1961 r., przewyższając tylko o 2% ilość przestępstw zarejestrowanych w 1959 r.

Istotne zmiany w ilości ludności na terenie powiatu, która po wzroście o 5% w 1960 r. spada w r. 1961 prawie o 5% w stosunku do 1959 r., a w następnych dwu latach nie zdołała osiągnąć jeszcze poziomu r. 1959, wynosząc w stosunku do tego roku 96% w r. 1962 i 97,4% w 1965 r., o czym bliżej mowa poniżej, nie mogą pozostawać bez wpływu na bezwzględne liczby zarejestrowanych przestępstw i kierują szczególną uwagę na współczynniki.

W świetle przedstawionych współczynników zmiany w dynamice przestępczości w zakresie ilości zarejestrowanych przestępstw przebiegają nieco odmiennie niż ilustrowane powyżej liczbami bezwzględny.

Po gwałtownym skoku współczynnika z 6,23 w 1959 r. do 7,73 w 1960 r., odpowiadającemu skokowi w bezwzględnej ilości przestępstw, znaczny spadek współczynnika w 1961 r. do 6,72 ilustruje utrzymanie się przestępczości na poziomie wciąż jeszcze wyższym niż w 1959 r. (w związku ze zmniejszeniem się ludności powiatu), wykazując mniej głębokie obniżenie krzywej dynamiki niż obniżenie krzywej ilustrującej spadek liczb bezwzględnych.

Również zmiany współczynnika w latach następnych są mniej wyraziste niż w świetle liczb bezwzględnych, zaznaczając się małym spadkiem współczynnika do 6,69 w 1962 r. i wyraźniejszym do 6,54 w 1963 r.

Poza gwałtownym wzrostem współczynnika w 1960 r., mamy tu zatem do czynienia z co-

raz wyraźniej zaznaczającym się trendem spadkowym. Jak wynika to z przedstawionych współczynników — jedno przestępstwo przypadało w 1959 r. na 161 stałych mieszkańców powiatu, w 1960 r. na 129, w 1961 r. na 149 i w 1963 r. na 153 stałych mieszkańców.

Od 1959 r. w badanym terenie, poza wskazanymi zmianami w ilości ludności, nie było żadnych uderzających zjawisk, mogących wpłynąć na gwałtowne odchylenie się omawianego współczynnika w 1960 r., z wyjątkiem rozpoczętej wówczas wielkiej budowy Kombinat w Płocku.

W tym miejscu należy jednak wyjaśnić, że okolice Białej, gdzie usytuowany jest Kombinat, zostały wyłączone z terenu powiatu płockiego (wraz z okolicami Chełpowa, Maszewa, Powsina, Trzepowa i Dragania Nowego) i administracyjnie przyłączone do Płocka dopiero po 11.IX.1961 r., w której to dacie wydane zostało odnośne Rozporządzenie Rady Ministrów¹⁾.

Uprzednio już, w 1960 r. ustanowiony został Inspektorat Grupy Specjalnej MO „Petrobudowa”, który w ciągu tegoż 1960 r. nie miał jeszcze wyodrębnionej z powiatu sprawozdawczości, lecz już od 1.I.1961 r. rozpoczął prowadzenie własnej sprawozdawczości, wyodrębniając się pod tym względem z powiatu.

Ustalenia te tłumaczą w znacznej mierze zaszłe na terenie powiatu zmiany: zarówno skok przestępczości w świetle liczb bezwzględnych i współczynnika w r. 1960, jak też i spadek tej przestępczości w 1961 r.

Ilość zarejestrowanych w 1960 r. przestępstw, dokonanych na terenie powiatu, obejmuje bowiem także przestępstwa dokonane na terenie „Petrobudowy”, podczas gdy w 1961 r. z danych statystycznych obejmujących przestępczość powiatu wyeliminowana jest cała przestępczość dotycząca „Petrobudowy”.

Aczkolwiek Inspektorat Grupy Specjalnej MO „Petrobudowa” w 1960 r. zanotował bardzo niską ilość przestępstw na terenie Petrobudowy (ca 30), to należy tu podkreślić, że Inspektorat ten był w 1960 r. dopiero w fazie organizacyjnej i działalnością swą, rozpoczętą nie od początku roku (dokładnej daty nie udało się ustalić), obejmował początkowo tylko sam plac budowy.

Wszystkie jednak przestępstwa dotyczące Petrobudowy jak i terenów przyłączonych następnie do Płocka, zarejestrowane były do 1.I.1961 r. jako przestępstwa popełnione na terenie powiatu płockiego.

Niezależnie od przestępstw popełnionych na terenie samego Kombinat, na wzrost przestępczości na terenie powiatu musiał wywrzeć istotny wpływ fakt napłynięcia do dobrze płatnej pracy w Petrobudowie dużej ilości młodszych wiekiem mężczyzn, mieszkających na terenie powiatu lub utrzymujących z tym terenem częste kontakty.

Ludzie ci, przeważnie robotnicy rolni, bytujący w prymitywnych warunkach, reprezentujący minimalny poziom wymagań kulturalnych,

znaleźli się nagle w posiadaniu znacznych w stosunku do ich potrzeb dochodów, poświęconych w dużej mierze na alkohol, którego rola jako czynnika kryminogennego nie wymaga tu bliższego omówienia.

Dane liczbowe, dotyczące konsumpcji alkoholu, nie stanowiłyby tu wystarczającej ilustracji zarówno ze względu na ich niewyczerpujący i problematyczny charakter, jak też ze względu na notorycznie znany fakt nielegalnej konsumpcji alkoholu, ujawniany dość często w procesach, zwłaszcza karnych.

Praca w Kombinacie, zamieszkałych na terenie powiatu robotników, sprzyjała znacznie rozluźnieniu więzi ze środowiskiem macierzystym. Powodowało to osłabienie możliwości kontroli ze strony tego środowiska, odbierając mu możliwość przejawiania roli hamującej przestępczości tam, gdzie rola taka mogła występować.

Należy również zwrócić uwagę na zwiększenie się na terenie powiatu ruchu pojazdów mechanicznych, związanych z budową Kombinat, co przyczyniało się do wzrostu przestępczości zarówno bezpośrednio (potencjalne możliwości wypadków drogowych i przestępstw związanych z jazdą w stanie nietrzeźwym, oraz zaboru paliwa i smarów), jak i pośrednio, ułatwiając wywóz kradzionych przedmiotów. (W tym miejscu tylko dla ilustracji nawiasowo przytoczyć można, potwierdzające wyżej przypuszczenia, wyniki analizy struktury przestępczości, wykazujące w 1959 r. na terenie powiatu 18 przestępstw drogowych, podczas gdy ilość ta w 1960 r. zwiększyła się trzykrotnie, malejąc w stosunku do tegoż 1960 r. o 13% w roku 1961).

W poszukiwaniu czynników sprawczych, które mogły w 1960 r. mieć również pewien dodatkowy wpływ na wskazany wzrost współczynnika zarejestrowanych na terenie powiatu plockiego przestępstw, należy wskazać na prowadzoną w tymże roku na terenie powiatu budowę fragmentu rurociągu naftowego, mającego prowadzić ropę do Kombinat. Budowa ta zatrudniała wprawdzie tylko około 1200 osób, a choć ilość dostępnego do kradzieży mienia była w tym wypadku bez porównania mniejsza niż ta na terenie Petrobudowy, należy tu jednak zwrócić uwagę na ruchomość placów budowy, sytuowanych w otwartym terenie, nieogrodzonych i przenoszonych w miarę postępów budowy z miejsca na miejsce, oraz ogromne tempo robót, co utrudniało właściwe zabezpieczenie mienia i należyty nadzór. Istotne znaczenie miała tu też duża płynność części kadr pracowniczych, szczególnie robotników niewykwalifikowanych i trudności w warunkach pracy, sprzyjające wytwarzaniu się płaszczyzn konfliktowych.

Jak wynika z otrzymanych informacji⁵⁾ — duża część zatrudnionych przy budowie rurociągu robotników (poza specjalistami) pochodziła z okolic bliskich terenom, w których aktualnie prowadzono roboty, a więc dobrze obeznanych z warunkami miejscowymi, co sta-

nowiło czynnik ułatwiający zarówno zabór, jak ukrycie i zbyt skradzionych przedmiotów.

Fakt, że budowa rurociągu, mimo niezbyt licznej załogi, wpływała jednak na przestępczość powiatu, należy przypisać wszystkim tym okolicznościom, które charakteryzowały budowę rurociągu, a ponadto większości czynników wskazanych wyżej odnośnie sytuacji związanej z budową Kombinat.

Również uwagi dotyczące ruchu pojazdów mechanicznych związanych z Petrobudową należy odnieść także do budowy rurociągu, przy której brało udział ponad 200 różnego typu pojazdów mechanicznych, nie licząc motocykli używanych przez niektórych pracowników.

Według informacji uzyskanych z Komendy MO w Płocku — na wzrost zarejestrowanych w 1960 r. na terenie powiatu przestępstw mógł oddziaływać jeszcze jeden czynnik, w roku tym bowiem, mimo tendencji nasilania się przestępczości wskutek szybkiego uprzemysławiania Płocka, a w pewnej mierze także budowy rurociągu, Milicja Obywatelska nie była w wystarczającej mierze nastawiona na działalność profilaktyczną, którą z tak szczególną intensywnością prowadziła na terenie Płocka.

Wzrost zarobków związanych z budową Kombinat i Rurociągu oraz duży napływ na teren powiatu mężczyzn powodowały rosnące tendencje do urządzania zabaw wiejskich, na które w 1960 r. wydawano zezwolenia niemal bez ograniczeń. Zabawy te prowadzili jeszcze częściej niż w poprzednim okresie do bójek i przestępstw przeciwko władzy, a jak się okazało, stwarzały dogodne warunki do kontaktowania się elementów społecznych i zmów do dokonywania przestępstw.

Wywołana budową Kombinat i Rurociągu pierwsza fala wzmożonego ruchu samochodowego na terenie powiatu była, jak wyżej wspomniano, czynnikiem wpływającym nie tylko na wielokrotnienie możliwości wypadków, lecz nie mogła pozostać bez wpływu na ułatwienie transportu rzeczy skradzionych. Wywołane tymi czynnikami możliwości wzrostu przestępstw nie były w 1960 r. wystarczająco hamowane. Pierwszy okres wzmożonego ruchu samochodowego nie spotkał się ze zorganizowaną działalnością MO, co między innymi tłumaczy się niewystarczającymi możliwościami technicznymi Komendy Powiatowej MO, posiadającej w tym okresie tylko jeden radiowóz.

W 1961 r. prace związane z budową Rurociągu były już zakończone. Powrócono do nich w zakresie robót montażowo-budowlanych na terenie Plebani pod Płockiem w r. 1963, lecz prace zatrudniały tylko 300 osób i odbywały się w warunkach normalnych, nie mając już większego wpływu na przestępczość powiatu.

W tymże roku nastąpiło znaczne wzmoczenie akcji profilaktycznej ze strony MO. Akcja ta przejawiała się między innymi w znacznym ograniczeniu ilości zabaw wiejskich, zwłaszcza tam, gdzie zachodziły podejrzenia co do możliwości bójek i w zaprowadzeniu nadzoru nad

odbywającymi się zabawami. Ponadto wyrażnie wzmogło się zainteresowanie ochroną mienia społecznego zarówno ze strony organów ścigania, jak i czynników kierowniczych przedsiębiorstw. Istotne znaczenie miała, wprawdzie nie wystarczająca wobec niepewności jeszcze do życia również inspektoratu Ruchu MO, lecz już przejawiająca swą działalność kontrola drogowa, oddziaływująca zarówno w kierunku przeciwdziałania swoistym przestępstwom komunikacyjnym, jak i utrudniająca przewóz kradzionego mienia.

W wyniku tej sytuacji ilość zarejestrowanych na terenie powiatu przestępstw spadła nieomal do poziomu r. 1959.

Niezbyt znaczny wzrost współczynnika zarejestrowanych przestępstw w 1962 r. o ca 6 przestępstw na 10.000 ludności w stosunku do 1961 r., a o ca 7 w stosunku do 1959 r. (co stanowi liczbę rzędu 1/10 wartości współczynnika), jest usprawiedliwiony skutkami postępującej industrializacji, których akcja profilaktyczna nie była już w stanie opanować.

W poszukiwaniu przyczyn, które wpłynęły na poprawienie się sytuacji w 1963 r., należy podkreślić, że w tym roku zmalało zatrudnienie dojeżdżających z powiatu do Petrobudowy robotników rolnych, redukując zarobki i konsumpcję alkoholu tej grupy ludności.

Jednocześnie na terenie powiatu ulegała dalszemu nasileniu działalność MO. Duże znaczenie miała tu w szczególności działalność Inspektoratu Ruchu Drogowego MO, który zaczął wprawdzie działalność swą w 1962 r., lecz ograniczał ją początkowo do pogadanek m. in. w

szkołach i działalności dydaktycznej. W 1963 r., w warunkach bardzo znacznego wzmoczenia na terenie powiatu ruchu pojazdów mechanicznych, Inspektorat rozpoczął ostrą akcję kontroli, która wpłynęła zarówno na zmniejszenie się przestępczości drogowej (spadek z 63 przestępstw drogowych w 1962 r. do 49 w 1963 r.) jak i odcięła w znacznej mierze możliwości przewozu mienia uzyskanego w drodze przestępstwa, wpływając tym samym hamując na możliwości dokonywania zaborów mienia.

Ważnym czynnikiem była też stosowana niejednokrotnie pomoc techniczna Komendy MO, zwłaszcza dzięki możliwościom dysponowania zwiększoną ilością radiowozów.

Rozmiar przestępczości (w liczbach bezwzględnych) i jej dynamika uzależnione są od stanu i zmian ilościowych ludności. Zmiany te ilustruje przedstawiona poniżej tabela ludności meldowanej na stałe i czasowo na terenie powiatu. Tabela ta wykazuje, że ilość ludności stałej, wynosząca w 1959 r. 90.864 osoby, która wzrosła w 1960 r. do 91.359 osób, w roku 1961 spadła do 86.400 osób.

Nastąpiło to w związku ze zmianami administracyjnymi granic powiatu (o czym mowa wyżej) i dokonywującą się emigracją z terenu powiatu.

Zmniejszenie to było tak istotne, że ilość ludności powiatu w 1962 r. wynosi 87.230 osób i mimo powiększenia się w 1963 r. do 88.476 osób jest mniejsza niż w 1959 r. o 2,6%.

Ilość kobiet w stosunku do ludności stałej nie ulega większym fluktuacjom, wynosząc w przybliżeniu 51%.

Tabl. VI. Ludność powiatu płockiego
Stan w dniu 31.XII

Lata	Z a m e l d o w a n i									% zameldowanych czasowo do ludności stałej	
	na stałe					czasowo					
	Liczba bezwzględna	Wskaźnik	w tym kobiet	odsetek kobiet	liczba bezwzględna	wskaźnik	w tym kobiet	wskaźnik	odsetek kobiet		
1959	90.864	100	46.241	50,9	383	100	181	100	47,3	0,42	
1960	91.359	100,5	46.606	51,0	852	222,5	237	130,9	27,8	0,93	
1961	86.400	95,1	44.017	50,9	1329	346,9	232	128,2	17,5	1,54	
1962	87.230	96,0	44.448	51,0	1451	378,9	301	166,3	20,7	1,66	
1963	88.476	97,4	45.047	50,9	614	160,3	220	121,5	35,8	0,69	

Zródło: Dane Inspektoratu Statystyki w Płocku.

Brak jakichkolwiek badań dotyczących różnic nasilenia przestępczości między ludnością stałą i przebywającą w danym terenie czasowo, pozwala na traktowanie zagadnienia ludności meldowanej czasowo tylko w aspekcie ilościowym.

Wobec przyjętej powszechnie zasady odnoszenia ilości zarejestrowanych przestępstw do ogółu osób meldowanych na stałe, a ujawnionych sprawców do części ludności stałej, odpowiedzialnej karnie — ilość osób przebywających

w danym terenie czasowo może mieć istotne znaczenie, tłumacząc znacznie większe nasilenie przestępczości dużą ilością mieszkańców czasowych w stosunku do ludności stałej.

Jak widać z tabeli VI ilość osób przebywających okresowo na terenie powiatu jest stosunkowo znacznie mniejsza niż w Płocku.

W pierwszym czterolecu badanego okresu ilość ludności zameldowanej czasowo wykazywała stały trend wzrostu, osiągając 1451 osób w r. 1962, co daje wskaźnik 378,9% w stosun-

ku do 1959 r., w którym zameldowanych czasowo było tylko 383 osoby.

Znaczna liczba zameldowanych czasowo w 1962 r. (1451 osób) spadła jednak w 1963 r. tak znacznie (614 osób), że wynosiła już tylko 160,3‰ w stosunku do 1959 r.

Odsetek zameldowanych czasowo do ludności stałej, który z 0,42‰ w r. 1959 wzrastał stale, dochodząc w r. 1962 do 1,66‰, spadł w r. 1963 do 0,69‰. Liczby te wskazują, iż ilość ludności meldowanej czasowo na terenie powiatu nie jest tak znaczna, żeby mogła wywrzeć istotniejszy wpływ na kształtowanie się przestępczości na terenie powiatu. Tym nie mniej znaczniejszy wzrost ludności meldowanej czasowo w latach 1961 i 1962 mógł wpłynąć na nasilenie się przestępczości w granicach rzędu 10 przestępstw rocznie niezależnie od ogólnego spadku przestępczości wynikającego z innych przyczyn (por. Tabl. V).

Odsetek kobiet w ogólnej ilości osób meldowanych czasowo wynosił od 17 do 28‰ w latach 1960—1962 (w 1959 r. — 4,7‰, w 1963 r. — 36‰), podczas gdy odsetek kobiet w stosunku do ogółu ludności stałej wynosi stale 51‰.

Ten bardzo niski odsetek kobiet w grupie osób meldowanych czasowo w latach 1960—1962, wobec nieujawnienia działających w badanym okresie i terenie innych przyczyn, należy przypisać skutkom industrializacji. Ogromną większość w napływającej do Petrobudowy masie pracowników stanowili mężczyźni (przeważnie młodszy wiek). Możliwości zatrudnienia kobiet w Płocku były niewystarczające.

Większa w grupie meldowanych czasowo ilość mężczyzn, cechujących się wyższą aktywnością przestępczą, a ponadto inny czynnik — przebywanie na terenie powiatu pewnej ilości osób bez meldowania (notoryczność wypadków potwierdza orzecznictwo karno-administracyjne), wskazuje na to, że podana wyżej liczba 10 przestępstw w 1961 r. i także w 1962 r., przypisana sprawcom z poza grupy stałych mieszkańców powiatu, nie jest określona zbyt wysoko.

Tabl. VII. Ruch naturalny i wędrownkowy ludności na terenie powiatu płockiego.

Lata	Przyrost ludności				
	ogółem	przyrost naturalny	wskaznik	przyrost lub ubytek wędrownkowy	ubytek wskutek zmian terytorialnych
1959	167	1098	100	— 931	
1960	459	1333	121,4	— 874	
1961	— 2597	1181	107,6		— 3778
1962	830	1133	103,2	— 303	
1963	1246	1147	104,5	99	

Zródło: Dane Inspektoratu Statystyki w Płocku.

Znaczniejsze zmiany w obrębie przyrostu naturalnego i wędrownkowego mogą wywierać wpływ na obraz dynamiki przestępczości.

Duży przyrost naturalny wskazuje na konsekwencje w postaci zwiększenia się ilości ludności odpowiedzialnej karnie w całej populacji. Zmniejszenie to dotyczy ludności aktywnej przestępczo, co sugerowałoby mniejszą przestępczość, zwłaszcza, że liczby dotyczące przestępczości odnoszone byłyby do całej populacji zwiększonej o przyrost ludności najmłodszej.

Zmiany w zakresie przyrostu wędrownkowego mogą oddziaływać na wzrost lub spadek ilości ludności, odbijając się na zmianach ilościowych przestępczości wyrażonych w liczbach bezwzględnych.

Ogólny przyrost ludności, minimalny na progu industrializacji Płocka (167 osób w 1959 r.) i nadal niewielki (459 osób w 1960 r. przy ca 91.000 ludności stałej powiatu) wykazuje nieco zwiększony wzrost do 830 osób w 1962 r. i dalszy wzrost do 1246 w 1963 r. przy przeciętnej ca 88.000 ludności w tym okresie.

Przyrost naturalny ludności w badanym okresie jest rzędu 1100 osób, a w 1960 przekracza nawet 1300 osób. ubytek wędrownkowy zaś największy jest przed rozpoczęciem budowy Kombinat w 1959 r. (931) i utrzymuje się jeszcze na wysokim poziomie w 1960 r. (874). W 1962 r. ubytek ten spada do 303 osób, a w 1963 r. osiąga przyrost 99 osób.

Rok 1961 jest tu oczywiście nietypowy wobec bardzo znacznego (3778 osób) ubytku ludności na rzecz Płocka i terenu innych powiatów w związku ze wskazanym wyżej przesunięciem granic administracyjnych powiatu, dając ujemne saldo ogólnego przyrostu — 2597 osób.

Wskazana sytuacja spowodowała tak znaczny ubytek ludności na terenie powiatu, o czym mowa wyżej, że musiało to wywrzeć wpływ na zmniejszenie się liczby bezwzględnej przestępstw. (Zmiany te nie mały oczywiście znaczenia dla wielkości współczynnika, który uległ zmniejszeniu z innych, omówionych wyżej powodów)

Znaczny ubytek wędrownkowy przed rozpoczęciem budowy Kombinat został zmniejszony wskutek dużego wzrostu możliwości uzyskania pracy na terenie Płocka⁶⁾, przyczym większość zatrudnionych zamieszkiwała nadal na terenie powiatu, dojeżdżając jedynie do miasta, powiększając zamieszkałą na wsi, a pracującą w mieście grupę chłopów robotników⁷⁾.

Przedstawione zmiany w zakresie przyrostu naturalnego wskazują na fakt, że przyrost, bardzo znaczny w 1960 r. (21,4‰), utrzymał się w następnych latach na niskim poziomie (3,2 — 7,6‰). Zestawiając jednak dane te z przedstawionymi poniżej ustaleniami dotyczącymi udziału w ogólnej populacji ludności najmłodszej (Tabl. X), można stwierdzić, że

wskazane zmiany w zakresie przyrostu naturalnego nie odbyły się w sposób widoczny (wskutek przesunięć ilościowych między grupami ludności) na wielkości grupy najmłodszej.

Zmiany w zakresie przyrostu naturalnego można z tym w konsekwencji uznać w badanym terenie za zbyt nikłe, żeby mogły być ocenione jako posiadające wymowę dla problematyki przestępczości na terenie powiatu.

Znaczenie dla zagadnienia nasilenia przestępczości mogą mieć również zmiany struktury demograficznej ludności. Układy strukturalne poszczególnych grup, w zależności od wieku i płci, mogą wpływać na rozmiary przestępczości, a ich zmiany ilościowe na jej dynamikę wobec różnej aktywności przestępczości ludności, w zależności od wieku i płci.

Oczywistym jest zatem, że np. przy znacznej większej ilości ludności młodszej, a małej ilości ludności najstarszej w stosunku do skali krajowej, przestępczość w danym terenie może mieć z racji samego tylko układu strukturalnego ludności większe nasilenie niż w kraju.

Ponadto należy podkreślić, że podczas gdy przy omawianiu rozmiarów dynamiki przestępczości w świetle ilości popełnionych przestępstw odnoszono ich ilość do całej populacji, poniżej zostaną przedstawione ustalenia dotyczące także ilości wykrytych sprawców odnoszące się do ludności odpowiedzialnej karnej, co wskazuje na celowość przedstawienia udziału tej właśnie grupy ludności w całej populacji i zmian wielkości tego udziału.

Różnice w nasileniu przestępczości w zależ-

ności od płci i wieku podnoszono niejednokrotnie w nauce.

Do czynników wpływających na wysoki stopień przestępczości ludności młodszej m. inn. należą: przede wszystkim większa aktywność życiowa zarówno w kierunkach pozytywnych jak i negatywnych społecznie, brak stabilizacji i doświadczenia życiowego, większa pobudliwość, łatwiejsze godzenie się z momentem ryzyka i większa podatność na społeczne wpływy.

Okres wieku starszego natomiast związany ze spadkiem aktywności, ograniczeniem płaszczyzny tarć, zmniejszoną tendencją ryzyka, a jednocześnie zwiększonym poczuciem odpowiedzialności, w warunkach znacznie większej stabilizacji i doświadczenia życiowego wskazującego na niebezpieczeństwo skutków kolizji z prawem, reprezentuje niższą przestępczość niż roczniki średnie i znacznie niższą niż roczniki młodsze.⁸⁾

Przedstawiona poniżej dla ilustracji tego zagadnienia tabela VIII A dorosłych, skazanych prawomocnie na terenie całego kraju przez sądy powszechne, wykazuje mimo przedstawienia tylko liczb bezwzględnych tak znacznie niższą przestępczość kobiet niż mężczyzn, że wobec drobnych tylko wahań stosunku ilościowego grupy kobiet do grupy mężczyzn, nie zachodzi potrzeba wyprowadzania współczynników opartych na ilościowym układzie grup płci.

Natomiast ogólne dane dotyczące przestępczości, wskazujące na rozmiary i stopień spadku przestępczości w zależności od grup wieku, wymagały uzupełnienia w postaci wyprowadzenia współczynników (Tabl. VIII C).

Tabl. VIII A Dorosli skazani prawomocnie
na terenie kraju według wieku i płci

Wiek w chwili popełnienia przestępstwa	1 9 6 1			1 9 6 2			1 9 6 3		
	ogółem	mężcz.	kobiety	ogółem	mężcz.	kobiety	ogółem	mężcz.	kobiety
ogółem	328 490	265 225	63 265	298 090	243 511	54 579	271.545	224.465	47 080
17—20 lat	42 535	36 691	5 844	37 569	32 657	4 912	33 507	28 962	4 545
21—24	47 185	39 288	7 897	41 892	35 080	6 812	35 375	30 223	5 652
25—29	62 743	53 066	9 677	57 053	48 692	8 361	51 473	44 485	6 988
30—34	53 088	43 715	9 373	49 567	41 343	8 224	45 959	38 878	7 081
35—39	38 126	29 607	8 519	36 012	28 463	7 549	33 601	27 179	6 422
40—44	22 992	17 380	5 612	22 196	17 179	5 017	22 100	17 497	4 603
45—49	23 296	17 647	5 649	19 208	14 612	4 596	16 392	12 734	3 658
50—59	28 796	21 363	7 433	26 089	19 739	6 350	24 262	18 637	5 625
60 i więcej	9 729	6 468	3 261	8 504	5 746	2 758	8 376	5 870	2 506

Przedstawione dane uzupełnia wykaz skazanych nieletnich (do ukończonych 17 lat).

Tabl. VIII B. Nieletni skazani prawomocnie^{a)} na terenie kraju według płci i wieku (10—16 lat).

Lata	1961	1962	1963
ogółem	25602	26589	261913
chłopcy	23801	24566	24852
dziewczęta	1801	2023	2061

a) Nomenklatura Rocznika Statystycznego.

Zródło: Rocznik Statystyczny 1962 GUS, str. 445, tabl. 17 (692) i 1964 GUS, str. 513, tabl. 18 i 19 (745 i 746).

Tabela ta obejmuje grupy nieletnich w wieku od 10 do 16 lat.

Poniżej lat 10 środki wychowawcze nie są w zasadzie przez Sądy dla Nieletnich stosowane. Zdarzają się również wypadki umarzania postępowania w przypadkach działających z rozeznananiem nieletnich po ukończeniu lat 10 z uwagi na osobowość sprawcy. Sprawy, w których nieletni w okresie od popełnienia czynu do orzeczenia przez Sąd dla Nieletnich ukończył 17 lat, przekazywane są sądom zwykłym, jak wiadomo uprawnionym w tych wypadkach do nadzwyczajnego złagodzenia kary.

W odróżnieniu od trendu spadkowego, uwidocznionego w tabeli dotyczącej skazanych dorosłych, w przypadku skazanych nieletnich mamy do czynienia z niewielkim trendem wzrostu w liczbach bezwzględnych. W związku ze wzrostem liczebności omawianych roczników (udział tych roczników w ogólnej populacji wzrósł w latach 1961—1963 o 1,2^{0/0}).

Tabl. VIII C. Współczynniki dotyczące nieletnich i dorosłych skazanych prawomocnie na terenie kraju (na 1000 ludności stałej danej grupy wieku)

Grupa wieku	L a t a		
	1961	1962	1963
10—16	6,21	6,00	5,86
17—29	27,25	24,82	21,64
30—49	18,39	16,77	15,33
50 i więcej	6,32	5,51	5,02

Zródło: Dane GUS i źródła jak przy Tabl. VIII A i VIII B.

Z przedstawianej wyżej tabeli VIII C, reprezentującej współczynniki przestępczości nieletnich oraz grupy ludności dorosłej widać, że najniższą przestępczość reprezentują roczniki 10—16 lat (tj. nieletnich „odpowiedzialnych karnie”) oraz grupa ludności w wieku powyżej 50 lat.

Przeciętna współczynnika wynosi w badanym okresie dla nieletnich w przybliżeniu 6, dla osób w wieku powyżej 50 lat ca 5,6. Grupa

ludności w wieku średnim (30—49) reprezentuje przeciętnie współczynnik 16,8, podczas gdy współczynnik dla grupy ludności dorosłej w wieku najmłodszym (17—29 lat) wynosi aż 24,8.

Stosunek przestępczości tych grup można zilustrować w najogólniejszym przybliżeniu w ten sposób, że o ile przestępczość w grupie nieletnich można określić cyfrą 1, to odpowiednie cyfry wynoszą dla grupy dorosłych młodszycy — 5, dla dorosłych starszych — 3 i dla dorosłych najstarszych — 1.

Jak widać z powyższej tabeli (VIII C) we wszystkich pozycjach dotyczących poszczególnych grup wieku wyraźny jest niezmiernie pomysłny objaw stałego spadku przestępczości.

(Oczywistą jest rzeczą, że dane dotyczące osób skazanych, przedstawione dla zilustrowania stopnia nasilenia przestępczości w zależności od grupy wieku, stanowią zupełnie odmienną masę statystyczną od przedstawionych powyżej ilości przestępstw zarejestrowanych w M.O. — stąd też nie można porównywać ani liczb bezwzględnych ani współczynników odnoszących się do tych dwu różnych mas.)

Tablica IX. Procentowy udział ludności w poszczególnych grupach wieku w całości populacji

Lata	do 9 lat	POWIAT PŁOCKI				ogółem
		10-16	17-21	22-49	powyżej 50	
1959	22,3	14,8	6,8	34,5	21,6	100,0
1960	21,3	16,1	6,7	34,4	21,5	100,0
1961	20,6	17,2	6,4	34,1	21,7	100,0
1962	20,2	18,0	6,4	33,4	22,0	100,0
1963	19,3	18,4	7,0	33,1	22,2	100,0

Zródło: Dane GUS.

Przy analizie procentowego udziału ludności powiatu (Tabl. IX) w poszczególnych grupach wieku w stosunku do całej populacji zwraca przede wszystkim uwagę grupa ludności nie odpowiedzialnej karnie, to jest dzieci do lat 9 (włącznie).

Widać tu to samo zjawisko zmniejszania się udziału tej grupy co na terenie Płocka. Odsetek dzieci do lat 9, wynoszący w 1959 r. 22,3^{0/0} w stosunku do ogółu ludności, spadł w 1963 r. do 19,3^{0/0}, tj. o 3^{0/0}, wskutek czego odsetek ludności odpowiedzialnej karnie wzrósł w tym okresie o takż odsetek w stosunku do ogółu ludności.

Przy odnoszeniu ilości zarejestrowanych przestępstw do ogółu ludności, fakt powiększania się odsetka osób odpowiedzialnych karnie, sugerujący wpływ na zwiększenie się ilości zarejestrowanych przestępstw jest jednym z czynników wpływających na wzrost współczynnika przestępczości.

Zmiany w grupie od 10 do 16 lat, tj. nieletnich, używając umownego terminu „odpowiedzialnych karnie”, wykazują podobnie jak na

terenie Płocka trend wzrostu. Udział tej grupy w całej populacji wynoszący na terenie powiatu w 1959 r. 14,8%, wzrósł w 1963 r. do 18,4%, czyli o 3,6%, tj. o wiele znacznie niż w Płocku, gdzie wzrost ten wyniósł 3,2%.

Udział w całej populacji grupy nieletnich „cdpowiedzialnych karnie” jest tak znaczny, że w 1963 r. równy jest nieomal połowie udziału całej ludności dorosłej w wieku do lat 49, a niewiele mniejszy od udziału grupy dzieci do lat 9.

Również jako istotny należy uznać, wynoszący w ciągu badanego pięciolecia 3,6%, wzrost udziału omawianej grupy w całej populacji.

Nasilenie przestępczości omawianej grupy nieletnich jest mniejsze niż nasilenie przestępczości dorosłych w wieku 17—49 lat. Zwiększenie się procentowego udziału tej grupy, jak i sama wielkość udziału w ogólnej populacji, nie mogło pozostać bez wpływu na dynamikę i rozmiary przestępczości.

Rozpatrując grupę młodocianych (17—21 lat), spotykamy się z sytuacją odmienną niż na terenie Płocka. Podczas bowiem gdy w Płocku zarysowuje się wyraźnie trend wzrostu, a procentowy udział ludności w tej grupie wzrasta z 7,1% do 9,9% ogółu populacji, to na terenie powiatu w 1959 r. udział ludności w tej grupie wynosi 6,8% i przeciwnie do stosunków w Płocku wykazuje wyraźny trend spadku do 6,4%, w latach 1961 i 1962, poczym sytuacja zmienia się diametralnie w 1963 r., w którym procentowy udział ludności w tej grupie wzrasta gwałtownie aż do 7%.

Grupa młodocianych wykazuje większą aktywność przestępczą niż grupa nieletnich (10—16 lat) i grupa dorosłych w wieku starszym (powyżej 50 lat).

Procentowy udział omawianej grupy w całej populacji na terenie powiatu jest niezbyt wielki, (osycyluje około 7%), wskutek czego spadek w okresie lat 1959—1962, wynoszący 0,4%, jak i wzrost o 0,2% w r. 1963, stanowią wielkości zbyt nikłe, żeby mogły w istotny sposób oddziaływać na rozmiary i dynamikę przestępczości.

Grupa ludności dorosłej w wieku od lat 22 do 49, stanowiąca w 1959 r. 34,5% ogółu ludności, wykazała w 1963 r. 33,1%.

Mimo nierówności spadku w poszczególnych latach, trend spadkowy jest jednak oczywisty, a spadek w ciągu omawianego pięciolecia wyniósł 1,4%.

Udział tej grupy w ogólnej populacji, wynoszący przeciętnie w badanym okresie 34%, jest mniejszy niż na terenie Płocka, gdzie wynosi ponad 37%. Tym nie mniej jednak wskazane zmiany w zakresie tej grupy, obejmującej 27 roczników, należy ze względu na jej liczebność uznać za istotne. Udział tej grupy w ogólnej populacji jest bowiem tylko o 7,5% mniejszy od łącznego procentowego udziału obu grup cechujących się mniejszą przestępczością nieletnich (10—16 lat) i osób ponad lat 50.

Grupa ta wpływa zatem wyraźnie na kształtowanie się rozmiarów przestępczości, a z uwa-

gi na swą liczebność — spadek udziału tej grupy w ogólnej populacji o 1,4% ma znaczenie także w zakresie dynamiki przestępczości, która wzrastałaby szybciej, gdyby grupa ta, tak znaczna ilościowo i bardziej aktywna od ekstermistycznych grup wieku nieletnich i ludności starszej nie wykazywała spadku niewielkiego wprawdzie, lecz wyraźnego i stanowiącego istotne odbicie w ilości ludności.

Udział w populacji ludności starszej łączy się z zagadnieniem starzenia się ludności. Starzenie się ludności — zjawisko demograficzne, polegające na systematycznym podnoszeniu się udziału elementów starszych przy jednoczesnym obniżaniu się elementów młodszych¹⁰⁾, jest zjawiskiem względnie nowym, określonym mianem „rewolucji demograficznej”. Rozpatrywane jest głównie w aspekcie starzenia się ludności produkcyjnej i traktowane jako wielkiej wagi problem ekonomiczny.

Proces starzenia się ludności wywołany jest powiązaniem spadku rozrodczości z towarzyszącym mu spadkiem umieralności.

Ogólne przedłużenie wieku ludności wynika ze wzrastającej poprawy sytuacji bytowej, a w warunkach wiejskich także sytuacją ekonomiczną i społeczną, powodującą nasilenie wyjazdów ze wsi do miast, przede wszystkim ludności młodszej. Skutki tego procesu sugerują większy odsetek ludności w wieku starszym na wsi niż na terenie miasta i wzrost procentowego udziału tej ludności w całej populacji. Sugestie te wydawałyby się szczególnie silne na terenie powiatu płockiego z uwagi na możliwości znacznego napływu z tego terenu do pracy w Kombinacie ludności młodszej.

W nauce szersze uznanie zyskały sobie tylko dwa progi wieku starczego: 60-ty i 65-ty rok życia, aczkolwiek podkreśla się, że „analizę porównawczą umożliwiająca każda logiczna poprawna granica konwencjonalna”. Obie progi stosowane są przez statystyków i demografów oraz w aspekcie ekonomicznym.

Dla potrzeb kryminologicznych wydaje się celowe, z uwagi na znaczne zmniejszenie się przestępczości powyżej lat 50 — zastosowanie progu starości od tego właśnie roku życia.

W świetle procentowego udziału grupy w wieku od lat 50 w stosunku do całej ludności wydaje się, że stereotyp ten w zakresie zwiększania się udziału ludności starszej w stosunku do całej populacji na terenie powiatu płockiego ulega pewnemu zachwianiu.

Wprawdzie odsetek ludności w wieku powyżej lat 50, wynoszący na terenie powiatu płockiego w 1959 r. 21,6%, wzrósł w 1963 r. do 22,2% tj. o 0,6% w stosunku do ogółu ludności, wzrost ten jest jednak o wiele niższy niż na terenie Płocka, gdzie wyniósł dokładnie 1%.

Mamy tu zatem do czynienia z zaskakującym zjawiskiem. Mimo, iż na terenie Płocka jak widać to z przytoczonych wyżej danych, nastąpił znaczny napływ ludzi młodych, który powinien oddziaływać na strukturę ludności w postaci stosunkowego zmniejszenia się grupy

ludności ponad 50 lat, ta grupa ludności wykazuje w mieście znacznie większy wzrost w stosunku do ogółu populacji niż ta sama grupa ludności na terenie powiatu.

Nikły wzrost udziału ludności starszej w populacji powiatu wobec wyraźnie niskiego nasilenia przestępczości tej grupy oraz jej wielkości, reprezentującej ponad 1/5 całej populacji sugeruje niekorzystny wpływ na dynamikę przestępczości powiatu.

Z przedstawionych powyżej danych dotyczących struktury wieku widać, że wzrost udziału w ogóle ludności nastąpił w grupach: od 10 do 16 lat — 3%, od 17 do 21 lat — 0,2% i w grupie powyżej lat 50 — 0,6% (łącznie 4,4%).

Spadek zaś tych udziałów nastąpił w grupie do 9 lat — 3% i w grupie od 22 do 49 lat — 1,4%.

Wskutek zmniejszenia się w ogólnej populacji udziału nieletnich do lat 9, stosunek ilości ludności odpowiedzialnej karnie (wliczając tu również nieletnich w wieku 10 — 16 lat) wzrósł w badanym pięcioleciu o 3%, lecz udział

ludności dorosłej (powyżej 17 lat) zmniejszył się w całości populacji o 0,6%.

Wobec minimalnego wzrostu udziału młodocianych, a znacznego zmniejszenia się ludności w wieku lat 22—49, grupa w wieku lat 17—49, cechująca się większą aktywnością przestępczą, zmniejszyła się o 1,2%, natomiast grupa o wyraźnie niższej aktywności przestępczej, to jest powyżej 50 lat, uległa zwiększeniu o 0,6%.

Te przemiany strukturalne mogą stanowić jeden z czynników wyjaśniających fakt, że co ile w latach 1959 i 1960 przeciętna współczynnika przestępczości w świetle ilości zarejestrowanych przestępstw wynosiła 7, to w latach 1961—1963 przeciętna ta spadła do 6,6.

Dla porównania udziału poszczególnych grup wieku w ogólnej populacji powiatu z sytuacją w skali krajowej nie wydaje się właściwe dokonanie zestawienia z danymi dotyczącymi ogólnej populacji kraju.

Szczególnie wiejski charakter powiatu uzasadnia celowość odniesienia omawianych ustaleń tylko do ogółu ludności wiejskiej w kraju.

Tabela X. Procentowy udział poszczególnych grup ludności w całej populacji Polski oraz w rozbięciu na miasta i wieś

Wyszczególnienie	Ogółem	Wiek w latach				
		do 9	10—16	17—21	22—49	50 i więcej
KRAJ						
1959	100,0	23,8	12,0	7,2	37,4	19,6
1960	100,0	23,4	12,8	6,8	37,1	19,9
1961	100,0	22,7	13,7	6,5	36,9	20,2
1962	100,0	22,0	14,5	6,3	36,6	20,6
1963	100,0	21,2	14,9	6,7	36,2	21,0
MIASTA						
1959	100,0	22,8	11,2	7,0	40,3	18,7
1960	100,0	21,8	12,2	7,1	40,1	18,8
1961	100,0	21,1	13,0	6,9	39,9	19,1
1962	100,0	20,3	13,7	6,7	39,8	19,5
1963	100,0	19,4	13,8	7,2	39,7	19,9
WIEŚ						
1959	100,0	24,7	12,9	7,3	34,8	20,3
1960	100,0	24,8	13,5	6,5	34,3	20,9
1961	100,0	24,2	14,5	6,2	33,9	21,2
1962	100,0	23,6	15,3	6,0	33,5	21,6
1963	100,0	23,0	15,9	6,2	32,9	22,0

Przy zestawieniu danych dotyczących procentowego udziału ludności w poszczególnych grupach wieku całej populacji odnośnie ludności powiatu i ludności wiejskiej w całym kraju, zwraca uwagę fakt istotnych różnic w układach strukturalnych ludności odnośnie roczników młodszycy.

Przedstawiona poniżej tabela X w zestawieniu z tabelą IX pozwala na porównanie udziału grup wieku w populacji powiatu i kraju.

Grupa ludności do lat 9 wykazuje znacznie mniejszy udział w ogólnej populacji na terenie powiatu niż na terenie wsi w kraju (1959 r. — 2,4%, 1963 r. — 3,7%).

Wyraźny trend spadkowy udziału tej grupy w ogólnej ludności zarysowuje się zarówno na terenie powiatu jak i na terenie wsi całego kraju. Spadek ten jednak na terenie powiatu płockiego wynosi 3%, podczas gdy na terenie wsi w kraju tylko 1,7%.

Znacznie mniejszy udział dzieci do lat 9 w ogólnej populacji powoduje zwiększenie się udziału osób odpowiedzialnych karnie w stopniu większym na terenie powiatu niż na terenie wsi w kraju, co jak należy przypuszczać, przyczyniło się do zwiększenia współczynnika przestępczości na terenie powiatu w stosunku do sytuacji w kraju.

Większe tempo spadku udziału omawianej grupy dzieci w ogólnej populacji powiatu w stosunku do tempa spadku na terenie kraju (wieś) uzasadnia również przypuszczenie, że musiało to wywrzeć wpływ na dynamikę przestępczości w postaci zwiększenia się tempa wzrostu współczynnika przestępczości w większej mierze na terenie powiatu niż na terenie wsi kraju.

Udział grupy nieletnich w wieku 10—16 lat jest na terenie powiatu większy w 1959 r. niż na terenie kraju (wieś) o 1,9%, a w 1963 r. o 2,5%. Wzrost tego udziału w badanym pięcioletniu wyniósł na terenie powiatu 3,6%, podczas gdy na terenie kraju tylko 3%. Wobec znacznej liczebności tej grupy, cechującej się mniejszą aktywnością przestępczą od dorosłych, sytuacja ta sugeruje wpływ tego układu demograficznego na zarysowanie się mniejszych współczynników przestępczości na terenie powiatu niż w kraju i zmniejszenie się tych współczynników w tempie nieco szybszym na terenie powiatu niż na terenie wsi kraju.

Udział grupy młodocianych 17—21 lat na terenie powiatu jest w 1959 r. mniejszy o 0,5% niż na terenie kraju (wieś). Podczas jednak gdy na terenie kraju udział omawianej grupy wykazuje stały trend spadku (o 1,1%) w ciągu badanego pięcioletnia, na terenie powiatu nastąpiło zwiększenie się udziału tej grupy o 0,2%.

Mimo niewielkiego udziału młodocianych w ogólnej populacji powiatu (ca 7%) duże nasilenie przestępczości cechujące tę grupę uzasadnia przypuszczenie, że opisana sytuacja od-

działała w sposób niekorzystny na rozmiar i dynamikę przestępczości w stosunku do takiegoż układu na terenie kraju.

Udział ludności w wieku lat 22—49 jest na terenie powiatu w 1959 r. niewiele niższy niż na terenach wiejskich kraju, wykazując stały trend spadkowy, grupa ta zmniejsza się w okresie do 1963 r. na terenie powiatu o 1,4%, na terenie zaś kraju o 1,9%.

Aczkolwiek różnice te nie są znaczne, to jednak z uwagi na wielkość omawianej grupy, stanowiącej ca 1/3 całej populacji powiatu, jak i nasilenie w grupie tej przestępczości, wskazana sytuacja sugeruje mniej korzystne układy w zakresie rozmiarów i dynamiki przestępczości na terenie powiatu niżeli na terenie wiejskim całego kraju.

Udział omawianej ludności starszej na terenie powiatu płockiego był w okresie od 1959 do 1963 r. zawsze większy niż na terenie kraju z tym, że różnica wielkości udziału między terenem powiatu i kraju (wieś) zmniejszyła się, stanowiąc w 1959 r. 1,3%, a w 1963 r. 0,2%.

Ogólny trend wzrostu udziału ludzi w wieku powyżej lat 50 w populacji powiatu wykazał w pięcioletniu 1959—1963 wzrost o 0,6%, podczas gdy w skali krajowej (ludność wiejska) wzrost ten wyniósł 1,7%.

Jeśli przyjąć pod uwagę wybitnie wiejski charakter powiatu płockiego, w którym należałoby się liczyć ze znacznym zwiększaniem się ludności starszej w ogólnej populacji, to zwiększenie się tego udziału w stopniu niższym niż w skali krajowej i dużo niższym niż na terenie Płocka, jest zjawiskiem uderzającym.

Abstrahując od etiologii tego zjawiska demograficznego, której badanie wychodzi poza ramy pracy niniejszej, należy stwierdzić w zakresie wpływu tej zmiany struktury ludności co następuje:

Ludność w wieku lat 50 i wyżej stanowi na terenie powiatu grupę stosunkowo znaczną, zakres jej udziału w ogólnej populacji powinien zatem wywierać wpływ na rozmiar przestępczości. Wydaje się jednak, że nikłość różnicy udziału tej grupy w ogólnej ludności w stosunku do sytuacji w skali krajowej (0,2% w r. 1963) nie uzasadnia przypuszczenia, żeby różnica ta mogła oddziaływać w istotny sposób na odmienne zaszerogowanie rozmiarów i dynamiki przestępczości na terenie powiatu i kraju.

Inaczej należy natomiast ocenić zwiększanie się udziału tej ludności w ogólnej populacji powiatu, postępujące w znacznie wolniejszym tempie niż na terenie kraju. Przy znacznym udziale grupy starszej, w ogólnej ludności sytuacji ta wobec notorycznie niższej przestępczości wśród ludności starszej, nie może pozostać bez wpływu na dynamikę przestępczości powiatu w porównaniu z dynamiką przestępczości ludności wiejskiej kraju.

PRZYPISY

- 1) Źródło — Rocznik Statystyczny 1964. Dz. II, tabl. 5 (25), str. 15.
- 2) Województwo warszawskie w liczbach 1918—1958, W-wa 1959.
- 3) Dane w/g stanu z 31.XII.1963 r. z Inspektoratu Statystyki w Płocku.
- 4) Zmiany omawianego terenu polegają na powiększeniu się w stosunku do okresu przedwojennego obszaru miasta kosztem terenów powiatu oraz zmniejszenia się powiatu płockiego na rzecz powiatów sierpeckiego i płońskiego. Zmiany granic Płocka i powiatu płockiego nastąpiły z mocy następujących Rozporządzeń Rady Ministrów:
 - I. Odnośnie Płocka
 1. Rozporządzeniem R.M. z 22.VIII.1953 r. (Dz. U. Nr 41, poz. 179, rok 1953) włączono do Płocka: z gminy Rogozino — część gromady Boryszewo Nowe i Kostrogaj, oraz z gminy Bielino — część gromady Osńnica.
 2. Rozporządzeniem R.M. z 11.IX.1961 r. (Dz. U. Nr 59, r. 1961, poz. 324) włączono do Płocka: Chęlpow, Maszewo Małe, część wsi Maszewo i Maszewo Duże z przysiółkiem Winiary, wieś Powsino, część wsi Trzepowo Stare z przysiółkiem Niegłoby, część obszaru wsi Biała Nowa, Biała Parcele i Draganie Nowe.
 3. Tymże Rozporządzeniem wyłączono z terenu Płocka do Trzepowa około 6 ha i do Boryszewa k. 15 ha.
 - II. odnośnie powiatu płockiego
 - A. wyłączono z powiatu płockiego:
 1. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 15.XII.1958 r. (Dz. U. Nr 76, poz. 392 r. 1958): z gromady Bonisław — przysiółek Stradzewo, z grom. Dobrosielice — wieś Milewko i z grom. Słupia — wsie Makomazy i Narkiewiczzyzna.
 2. Rozporządzeniem R.M. z 14.XII.1959 r. Dz. U. Nr 70. poz. 441 r. 1959): z grom. Rogatowski — wieś Wempily, z grom. Drobin — wsie Młodochowo i Młodochowo Nowe.
 3. Rozporządzeniem R.M. z 11.XII.1961 r. (Dz. U. Nr 59, poz. 322, r. 1961): gromady Lelice i Słupia, z grom. Brudzeń Duży — wsie Grodnia i Łukoszyń Wielki, z grom. Proboszczewice — wieś Czachowo, z grom. Piączyn — wieś Pomianowo-Dzierki.
 4. Rozporządzeniami R.M. przytoczonymi wyżej w pkt. I — tereny wskazane jako przyłączone do Płocka.
 - B. Przyłączono do powiatu Płockiego:
 1. Rozporządzeniem R.M. z 11.XII.1961 r. (Dz. U. Nr 59, poz. 322, r. 1961) z powiatu gostynińskiego — gromadę Dobrzyków do gromady Borowiczki.
 - 5) Informacje Dyrektora Naczelnego Przedsiębiorstwa Rurociągu Naftowego w Płocku mgr Izidora Maćkowiaka.
 - 6) E. Karniewski i W. Talejko — Niektóre problemy zatrudnienia w płockim okręgu przemysłowym Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych, Zesz. 1, str. 229, Komitet Badań Rej. Uprzem. przy Prez. PAN. Pracownia B.R.U. przy Wydz. Nauk Społ. PAN.
 - 7) 96% nadwyżek siły roboczej, o których mowa, reprezentują robotnicy niewykwalifikowani. Por. E. Karniewski i W. Talejko. l.c.
 - 8) Por. P. Horszowski op. cit. str. 287.
 - 9) J.w., str. 283 i nast.
 - 10) Por. E. Rosset — Proces starzenia się ludności — Studium demograficzne PWG, W-wa 1959; tenże — Perspektywy demograficzne Polski PWE, W-wa 1962, str. 374 i nast., str. 464 i nast.; Cz. Farkowski — O gospodarstwach bez spadkobierców. Wieś Współczesna, W-wa 1964 Nr 1; tenże — Gospodarstwa rolne bez perspektyw rozwoju w rejonie Płocka — Komitet Badań Rejonów Uprzemysławianych przy Prez. PAN Prac. B.R.U. przy Wydz. I Nauk Społ. PAN, W-wa 1964, Zeszyt 7, str. 89.

WŁADYSŁAWA GAWROŃSKA

SYTUACJA MIESZKANIOWA LUDNOŚCI PŁOCKA WEDŁUG GRUP SPOŁECZNO-ZAWODOWYCH

Sytuacja mieszkaniowa w Płocku oraz zachodzące w niej przemiany są przedmiotem dużego zainteresowania teoretyków i praktyków i tematem szeregu opracowań. U podstaw tego zainteresowania leży wynikające z potrzeb płockiej petrochemii niespotykane tempo rozbudowy miasta.

Omawiając sytuację mieszkaniową poszczególnych grup społeczno-zawodowych w Płocku, chciałabym pokazać zależność, jakie istniały w momencie Spisu Powszechnego 1960 pomiędzy przynależnością do grupy społeczno-zawodowej a sytuacją mieszkaniową.

W wyniku szczegółowego przeliczenia i opracowania danych dotyczących warunków mieszkaniowych 20% reprezentacji arkuszy mieszkaniowo-ludnościowych Spisu Powszechnego, uzyskano pewien obraz społecznego zróżnicowania warunków mieszkaniowych w Płocku w zależności od przynależności do grupy społeczno-zawodowej głównego lokatora, tj. głowy gospodarstwa domowego, odnotowanego na pierwszym miejscu w arkuszu spisowym.

Wyodrębniono 9 grup zawodowych, które obejmują gospodarstwa domowe:

- 1 — pracowników umysłowych na stanowiskach kierowniczych (osoby określające siebie jako dyrektor, prezes, kierownik, naczelnik wydziału itp.)
- 2 — pracowników umysłowych nie zajmujących stanowisk kierowniczych, ale posiadających kwalifikacje zawodowe. Do tej grupy zaliczono pracowników wykonywujących zawody wymagające określonych kwalifikacji (np. lekarz, inżynier, ekonomista, księgowy itp.)
- 3 — pracowników umysłowych niekwalifikowanych (urzednicy nie posiadający określonych kwalifikacji)
- 4 — pracowników fizycznych kwalifikowanych
- 5 — pracowników fizycznych nie posiadających określonego zawodu (robotnik, kocz, łańcuch itp.)
- 6 — utrzymujących się z rent i emerytur
- 7 — pracujących na własny rachunek w rolnictwie